

кого району Львівської області до Перемишлянської районної державної адміністрації (Справа № 5015/2583/11) від 11 липня 2011 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/18120786>.

12. Держземагенство хоче визначити прозору, просту і зрозумілу процедуру встановлення та зміни меж адміністративно-територіальних одиниць [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244685825&cat_id=244277212.

13. Рішення Ворошиловського районного суду м. Донецька за позовом заступника прокурора Донецької області — прокурора міста Донецька до Донецької міської ради (Справа № 2а-63/2010) від 14 ве-

ресня 2010 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/11535176>.

14. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI // Голос України. — 2011. — № 145.

15. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо спрощення процедури розмежування земель державної та комунальної власності)» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=41060.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2012 р.

УДК 332.15

О. В. Ставицький,

*здобувач,
Інститут економіко-правових
досліджень НАН України,
м. Донецьк*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

На підставі аналізу юридичної літератури та чинного законодавства України досліджено особливості здійснення господарської діяльності в державному секторі економіки. Особливу увагу приділено здійсненню державного підприємництва, запропоновано відповідні зміни до чинного законодавства України.

Ключові слова: державний сектор економіки, господарська діяльність, державне підприємство.

Важливу роль у сучасній економіці відіграє державний сектор економіки. Величина державного сектора в кожній країні різна і визначається низкою взаємопов'язаних факторів, у тому числі: умовами, які історично склалися, культурними традиціями країни, якісним станом економіки на даному етапі її функціонування, місцем у світових господарських зв'язках, конкурентоспроможністю національної економіки.

Суб'єкти господарювання державного сектора економіки вирішують завдання як загальноекономічні (наприклад, підтримка галузей, важливих з погляду національної економіки, забезпечення нормального функціонування економічної інфраструктури), так і соціальні (надання населенню пільгових послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, розширення працевлаштування без-

робітних та ін.). Тому господарська діяльність в державному секторі економіки має особливе значення.

Окремі питання стосовно господарювання в державному секторі економіки завжди приваблювали науковців і знайшли своє відображення як в економічній (О. Головінов [1], Д. Медведєв [2]), так і юридичній літературі (І. Бондаренко [3], О. Віхров [4], В. Лаптев [5], І. Любімов [6], О. Черненко [7]). Так, О. М. Головінов визначає державний сектор економіки єдиною, цілісною системою об'єктів державного господарства і суб'єктів державного господарювання в ринковій економіці, як її неминучий результат, з одного боку, і в цій своїй якості як сутнісну передумову її ефективного функціонування, з іншого боку. У свою чергу, Д. М. Медведєв під державним сектором економіки розуміє сукупність економічних об'єктів, сформованих на основі або за

© О. В. Ставицький, 2012

участю державної власності (підприємств, установ), стосовно яких можливе здійснення управління суб'єктами державної та місцевої влади як виразниками суспільних інтересів.

Однак особливостям здійснення господарської діяльності в державному секторі економіки, що представляють особливий предмет наукових досліджень, приділяється недостатньо уваги. Вищезазначені обставини зумовлюють актуальність статті для вдосконалення правового регулювання господарської діяльності в державному секторі економіки.

Метою статті є виявлення на підставі аналізу юридичної літератури та чинного законодавства України особливостей здійснення господарської діяльності в державному секторі економіки.

Господарська діяльність у державному секторі економіки відзначається низкою ознак, які обумовлюють її певну специфіку та особливості. Розглянемо ці ознаки.

По-перше, господарська діяльність пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних і нематеріальних благ, які створюються для потреб суспільства, а не для власних потреб виробника. Тому ця діяльність є соціально-важливою й суспільно-корисною. Ця ознака господарської діяльності повною мірою проявляється в державному секторі економіки, оскільки суб'єкти господарювання державного сектора економіки створюються з метою виробництва матеріальних і нематеріальних благ для задоволення потреб суспільства.

Господарська діяльність у державному секторі економіки направлена на вирішення соціально-економічних завдань, таких як забезпечення необхідних темпів зростання, підтримка зайнятості, стимулювання науково-технічного прогресу тощо. Крім того, шляхом здійснення господарської діяльності державними підприємствами вирішуються такі проблеми, як: надання населенню пільг у різних областях соціальної інфраструктури, допомога життєво важливим науково- і капіталомістким галузям економіки в цілях прискорення науково-технічного прогресу і зміцнення на цій основі позицій країни у світовому господарстві, проведення регіональної політики створення в економічно відсталих районах промислових підприємств, збільшення числа робочих місць, охорона навколишнього середовища шляхом впровадження безвідходних технологій, будівництво очисних споруд, розвиток фундаментальних наукових досліджень, виробництво товарів, що є за законом державною монополією.

По-друге, результати господарської діяльності мають вартісний характер, реалізуються за плату, тобто виступають у формі товару. Товари реалізуються суб'єктами господарювання державного сектора економіки за вільною ціною, але в багатьох випадках,

визначених чинним законодавством, — за державною ціною (фіксованою або регульованою). Вільні ціни і тарифи встановлюються на всі види продукції, товарів і послуг, за винятком тих, за якими здійснюється державне регулювання цін і тарифів.

Державні фіксовані й регульовані ціни і тарифи встановлюються на ресурси, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, на товари і послуги, що мають соціальне значення, а також на продукцію, товари і послуги, виробництво яких зосереджено на підприємствах, що займають монополіне (домінуюче) становище на ринку.

По-третє, господарська діяльність здійснюється на професійних засадах. Ця ознака не відображена у законодавчих визначеннях господарської діяльності, але визначається в юридичній літературі. Вважається, для того, щоб господарська діяльність була успішною, ця діяльність здійснюється на основі певних професійних навичок. Це має місце у випадку здійснення господарської діяльності систематично, постійно. Це буде в тому випадку, якщо вона (діяльність) буде істотною. Більш яскраво ця ознака проявляється саме в державному секторі економіки при здійсненні господарської діяльності, оскільки державні підприємства, здійснюючи окремі види господарської діяльності, до якої не допускаються суб'єкти господарювання інших форм власності, повинні спеціалізуватися на цій діяльності.

Спеціалізація за професійною ознакою суб'єктів господарювання державного сектора економіки проявляється в наступному:

необхідності отримання ліцензії для здійснення певних видів господарської діяльності, у тому числі тільки тих, які можуть здійснювати державні підприємства (наприклад, імпорт, експорт або оптова торгівля спиртом етиловим і плодовим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим);

конкурсному відборі керівників державних суб'єктів господарювання в разі прийняття міністерством, Фондом державного майна, іншим органом, що здійснює управління об'єктами державної власності, рішення про необхідність проведення такого відбору. Процедура проведення такого конкурсного відбору визначається Постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2008 р. № 777 «Про проведення конкурсного відбору керівників державних суб'єктів господарювання» [8]. Аналіз положень якого свідчить, що керівник державного суб'єкта господарювання повинен бути фахівцем у відповідній галузі, в якій здійснює господарську діяльність державне підприємство.

По-четверте, господарську діяльність може здійснювати лише суб'єкт господарювання, який відноситься до суб'єктів господарювання держав-

ного сектора економіки згідно ч. 2 ст. 22 Господарського кодексу України.

Суб'єктами господарювання державного сектора економіки згідно ч. 2 ст. 22 ГК України є:

суб'єкти, що діють на основі лише державної власності,

суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 %;

суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких становить величину, що забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

По-п'яте, господарська діяльність поєднує в собі як приватні інтереси виробника, так і публічні інтереси (держави, суспільства, певних верств населення). У державному секторі економіки ця ознака проявляється таким чином, що метою такої діяльності є реалізація публічних інтересів з урахуванням інтересів суб'єктів державного господарювання [7, с. 4].

По-шосте, ознакою господарської діяльності в державному секторі економіки є її плановість. Планування господарської діяльності є такою формою керівництва економікою, яка направлена на майбутнє, оскільки планування представляє собою встановлення показників господарської діяльності, темпів і пропорцій розвитку економіки на якийсь час вперед [9, с. 72].

Принцип планування закріплений на конституційному рівні (ч. 2 ст. 43, ч. 6 ст. 85, ч. 4 ст. 116 Конституції України) [10]. У країні здійснений перехід від жорсткого планування до вибіркового та індикативного планування. Вибіркове планування здійснюється з цільовою спрямованістю на найважливіші галузі економіки. Індикативне планування розглядається як рекомендоване планування, яке орієнтує суб'єктів господарювання на досягнення певної мети. Правові засади такого планування встановлюються Законом України від 23.03.2000 р., № 1602-III «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [11].

Говорячи про плановість господарської діяльності в державному секторі економіки, слід зауважити, що таке планування поділяється на загальнодержавне, галузеве, регіональне і внутрішньогосподарське.

Загальнодержавне планування здійснюється шляхом розроблення, затвердження та виконання прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України. Галузеве планування здійснюється згідно з державними програмами розвитку окремих галузей економіки, наприклад: Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 р. № 1174 [12]; Державної програми розвитку машинобудування на 2006–2011 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2006 р. № 516 [13] та інших.

Регіональне планування відбувається згідно з регіональними програмами розвитку, а також ряду законів, наприклад, Закону України від 08.09.2005 р. № 2850-IV «Про стимулювання розвитку регіонів» [14], який визначає правові, економічні й організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів і подолання депресивності територій.

Внутрішньогосподарське планування здійснюється суб'єктами господарювання державного сектора економіки самостійно шляхом розроблення ними власних прогнозів, планів, бізнес-планів та інших документів на підставі показників прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку.

Одним з головних правових засобів реалізації державних програм суб'єктами державного сектора економіки є державне замовлення, державний контракт, виконання яких для ряду суб'єктів державного сектора економіки є обов'язковим.

Підсумовуючи вищезазначене, можна дати наступне визначення господарської діяльності в державному секторі економіки — це будь-яка суспільно-корисна діяльність суб'єктів господарювання державного сектора економіки, яка носить плановий характер, здійснюється на професійних засадах, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних і нематеріальних благ, результати якої виступають у формі товару з метою реалізації публічних інтересів з урахуванням інтересів суб'єктів, що здійснюють таку діяльність.

Залежно від мети і способу здійснення, господарська діяльність підрозділяється на 2 види: господарську комерційну (підприємницьку) й господарську некомерційну (непідприємницьку). Особливу увагу слід приділити підприємницькій діяльності суб'єктів господарювання державного сектора економіки, яку називають державним підприємництвом. Особливими ознаками державного підприємництва є:

1) здійснюється державними комерційними підприємствами;

2) чинним законодавством визначаються види підприємницької діяльності, які можуть здійснювати тільки державні підприємства.

На цій особливості слід зупинитись більш детально. У незалежній Україні види підприємницької діяльності, які можуть здійснюватися тільки державними підприємствами, визначалися ст. 4 Закону України від 07.02.1991 р., № 698-XII «Про підприємництво» [15]. Перша редакція цієї статті визначала 4 види підприємницької діяльності й була наступного змісту: «Діяльність по виготовленню і реалізації наркотичних засобів, зброї і вибухових речовин, а також по виготовленню цінних паперів і грошових знаків може здійснюватися тільки державними підприємствами, а проведення ломбардних операцій можуть здійсню-

вати також і товариства з розширеною відповідальністю». Але 15.10.1992 р. вказана стаття зазнала змін, було уточнено, що тільки державними підприємствами може здійснюватися діяльність із виготовлення й реалізації військової зброї та боєприпасів до неї, а виготовлення цінних паперів і грошових знаків було виключено. Практично кожний рік у зазначену статтю вносилися зміни, а перелік видів підприємницької діяльності, які можуть здійснювати лише державні підприємства, уточнювався.

Необхідно зазначити, що з моменту прийняття вказаного закону у ст. 4 вносилися зміни 35 разів. Зі вступом в силу Господарського кодексу України вказаний Закон України від 07.02.1991 р., № 698-ХІІ «Про підприємництво» втратив силу, крім статті 4, згідно якої на сьогоднішній день тільки державними підприємствами й організаціями може здійснюватися:

діяльність, яка пов'язана з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, перелік яких визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку;

діяльність, яка пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз;

діяльність, яка пов'язана з розробленням, випробуванням, виробництвом і експлуатацією ракетно-космічних, у тому числі з їх космічними запусками із будь-якою метою;

проведення ломбардних операцій (також може здійснюватися і повними товариствами).

Кожна країна самостійно вирішує питання щодо визначення видів підприємницької діяльності, які становлять державну монополію виходячи з економічних умов країни та її соціального розвитку. Так, уряді країн державну монополію складає діяльність з виготовлення та реалізації наркотичних і сильнодіючих отруйних речовин. Наприклад, згідно зі ст. 5 Закону Російської Федерації від 08.01.1998 р. № 3-ФЗ «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [17] у Російській Федерації діє державна монополія на основні види діяльності, пов'язані з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин (розробку, переробку, розповсюдження, ввезення (вивезення), знищення наркотичних засобів, психотропних речовин), а також на культивування нарковмісних рослин для використання в наукових, навчальних цілях і в експертній діяльності. Такі види діяльності здійснюються тільки державними унітарними підприємствами та державними установами в порядку, встановленому законом і прийнятими відповідно до нього іншими нормативними правовими актами Російської Федерації. Поширеною для багатьох країн є державна монополія на виробництво та обіг спирту й алкогольних напоїв: в Австрії державна монополія охоплює прийомку ал-

когольних напоїв від виробників і реалізацію їх через державні структури, у Канаді державою контролюється продаж алкогольних напоїв через державні некомерційні компанії, у Болгарії існує державна монополія на виробництво та реалізацію алкогольних напоїв, у Німеччині встановлена державна монополія на обіг етилового спирту, у Франції запроваджено державну монополію на оптовий продаж брендів [18]; у Сполучених Штатах Америки державну монополію на роздрібний продаж алкогольних напоїв запроваджено у 18 штатах [19].

В Україні питання визначення видів підприємницької діяльності, які становлять державну монополію, є вкрай актуальним. Згідно з пп. 5 п. 3 Розділу ІХ ГК України Кабінету Міністрів України було доручено внести на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо переліку видів діяльності, в яких забороняється підприємництво, та видів господарської діяльності, яку дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам і організаціям. Це доручення на сьогоднішній день не виконано.

Аналіз чинного законодавства свідчить про те, що ст. 4 Закону України від 07.02.1991 р., № 698-ХІІ «Про підприємництво» потребує змін, оскільки не всі види діяльності, які можуть здійснювати тільки державні підприємства, закріплені в ній.

Так, згідно зі ст. 14 Закону України від 19.12.1995 р., № 481/95-ВР «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв і тютюнових виробів» [19] імпорт, експорт або оптова торгівля спиртом етиловим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим здійснюються за наявності ліцензій лише державними підприємствами (організаціями), спеціально уповноваженими на це Кабінетом Міністрів України, крім оптової торгівлі спиртом етиловим на медичні та ветеринарні цілі, яка може здійснюватися за наявності ліцензії закладами охорони здоров'я та суб'єктами господарювання або організаціями зооветеринарного постачання незалежно від форм власності.

На думку економістів, досвід країн як розвинених, так і тих, які розвиваються, показує, що приватне підприємництво повинно бути доповнено державним підприємством. Причому, чим більше країна відстає у своєму економічному розвитку, тим вище роль держави як учасника господарської діяльності, покликаної сприяти вирішенню найважливіших економічних проблем у загальнонаціональному масштабі. Мова йде про підтримку життєво важливих для національної економіки, в цілому, галузей (виробництв, служб), в які залучити приватний капітал є вкрай складним завданням внаслідок дії низки факторів, а саме: висока капіталоемність; тривалі строки окупності; високий ступінь ризику тощо.

Вважаємо необхідним першочергово (до прийняття відповідного закону щодо переліку видів діяльності, в яких забороняється підприємництво, і видів господарської діяльності, яку дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам і організаціям) внести зміни у ст. 4 Закону України «Про підприємництво» щодо включення до видів діяльності, які мають право здійснювати тільки державні підприємства, імпорту, експорту або оптової торгівлі спиртом етиловим і плодовим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим. І врахувати зазначені зміни при прийнятті відповідного закону.

Загалом слід визнати, що на сьогоднішній день здійснення господарської діяльності в державному секторі економіки має ряд особливостей, які не повно відображені в чинному законодавстві. Вважаємо, що прийняття законодавчих актів, вказаних вище, дозволить вдосконалити діяльність суб'єктів господарювання державного сектора економіки.

Список використаної літератури

1. Головінов О. М. Державний сектор сучасної економіки: питання теорії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / О. М. Головінов. — Донецьк, 2009. — 20 с.
2. Медведєв Д. М. Розвиток державного сектора економіки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Д. М. Медведєв. — Донецьк, 2006. — 20 с.
3. Бондаренко І. М. Правова регламентація господарської діяльності казенних підприємств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / І. М. Бондаренко ; Нац. юридична академія України ім. Я. Мудрого. — Х., 2001. — 207 с.
4. Віхров О. Правовідносини з планування господарської діяльності державних і комунальних підприємств / О. Віхров // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 1. — С. 33–37.
5. Лаптев В. В. Правовое положение государственного капиталистического предприятия как юридического лица / В. В. Лаптев // Государственно-монополистический капитализм и буржуазное право : сб. науч. тр. — М. : Наука, 1969. — С. 11–42.
6. Любімов І. М. Правовий статус державних підприємств : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / І. М. Лю-

бімов ; Ін-т економіко-правових досліджень НАН України. — Донецьк, 2010. — 20 с.

7. Черненко О. А. Організаційно-правові форми державного підприємства : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. А. Черненко. — К., 2011. — 20 с.

8. Про проведення конкурсного відбору керівників державних суб'єктів господарювання : Постанова КМУ від 3 вересня 2008 р. № 777 // Урядовий кур'єр. — 2008. — 24 серпня (№ 177).

9. Лаптев В. В. Правовые формы и методы руководства промышленностью / В. В. Лаптев. — М. : Юрид. лит., 1975. — 104 с.

10. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

11. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 25. — Ст. 195.

12. Державна програма розвитку промисловості на 2003–2011 роки : Постанова КМУ від 28.07.2003 р. № 1174 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 31. — Ст. 1628.

13. Державна програма розвитку машинобудування на 2006–2011 роки : Постанова КМУ від 18.04.2006 р. № 516 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 16. — Ст. 1184.

14. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 р. № 2850-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 51. — Ст. 548.

15. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 р. № 698-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 14. — Ст. 168.

16. Закон Російської Федерації від 08.01.1998 р. № 3-ФЗ «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://duma.consultant.ru/page.aspx?1107433>.

17. Государственная монополия алкоголя в Канаде [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ukrprojekt.com/ukraine/article/18>.

18. Государственная монополия на розничную продажу алкогольных напитков существует в 18 из 50 штатов США [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.rb.ru/inform/112307.html>.

19. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів : Закон України від 19.12.1995 р. № 481/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 46. — Ст. 345.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2012 р.